

מטעמי תורת זילים

פרשת וירא – החלפת הנשמות בעקידת יצחק

ה' יתברך ניסה את אברהם אבינו וביקש ממנו לעקוד את בנו שנאמר "ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המצרים והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך" (בראשית כב, ג). אברהם אבינו עמד בניסיון ועקד את בנו על גבי המזבח שבהר המוריה עד שמלאך ה' עזר בעדו ואז אברהם החליט לשחוט "איל" תחת יצחק בנו שנאמר "ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלקים ויבן שם אברהם את המזבח ויערף את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו: ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו" (בראשית כב, ט-טו).

ויש להבין, הרי אברהם אבינו הצטווה להקריב לה' יתברך בהר המוריה דווקא את בנו יצחק, אז מה הועיל שלבסוף הקריב איל במקומו?

יצחק אבינו נולד עם 'נשמת נקבה' לכן לא היה יכול להוליד

כאשר איש בא לעולם הוא מקבל נשמה. אם נשמתו היא 'נשמת זכר' אזי יש בכוחו להוליד ולהביא בנים, אך אם הוא מקבל 'נשמת נקבה' אזי גובר כוח הנשמה שבו והוא אינו יכול להוליד מחמת אותה הנשמה. וכן אשה שיש לה 'נשמת זכר' אינה מולידה, ונקראת 'איילונית' שהוא מלשון 'איל זכר' שלא יולד (ראה גמי כתובות דף יא תחילת ע"א). זה הטעם שתלמיד חכם זקן שאינו לו בנים אינו ראוי לשבת בהוראה בסנהדרין (ראה משנה הוריות א, ד, וכן רמב"ם הלכות סנהדרין ב, ג) כי חוששים שיש בקרבו 'נשמת נקבה' ואשה הרי פסולה לדון. וכל מה שפסלו את האשה לדון זה לא מחמת חומרות גופה הנברא בצלם נקבה כי אם מצד נשמתה אשר בקרבה, משום שכל דבר שקלי נמשך אחרי מחצב הנשמה (נחלת בנימין על טעמי המצוות לר' יצחק בנימין וואלף מצוה קא ד"ה 'סיבה שנייה לחשוכי בנים' הודפס בשנת תמ"ב).

כך היה עם יצחק אבינו שכאשר הוא בא לעולם הוא קיבל 'נשמת נקבה' (ישער הפסוקים להארי"י ז"ל פרשת וירא סימן כ"ד הנה בכתוב הזה, 'פלא הרמון' לר' בצלאל הדרשן אופן עשרים וששה ד"ה ויהנה יש לנו לידעי בשם זוהר חדש, 'שפתי חכו על התורה' פרשת וירא ד"ה ויהי אחר הדברים, 'דבש לפי' להחיד"א מערכת ש אות יט. וראה יאור החיים הקדושי בראשית לה, כח) אשר היתה משורש נשמת אמו שרה (אמרי נועם) על התורה לר' מדויקוב פרשת חיי שרה ד"ה בפסוק ותהי אשה). לכן כאשר המלאכים באו לבשר על לידתו הם חיפשו את שרה שנאמר "ויאמרו אליו איה שרה אשתך" (בראשית יח, ט) כי יצחק משויך לנשמתה (מגלה עמוקות) למחר שבט מוסרי ר' אליהו הכהן על התורה תחילת פרשת תולדות ד"ה אברהם הוליד, ובשורת הלידה שייכת דווקא לה שנאמר "היפלא מה' דבר למועד אשוב אליך פעת חיה ולשירה בן" (בראשית יח, יד), "פעת חיה ולשירה בן" – כלומר שהוא יהיה נשמה מצדה שהיא צד הנקבה (ראש דוד' על התורה להחיד"א פרשת תולדות ד"ה ואפשר לומר). וזה גם מה שנאמר על ידי ה' "ויאמר אלקים אכל שרה אשתך ללדת לך בן" (בראשית יז, יט). וכן מה שנאמר "וינעש ה' לשירה כפאשר דבר" (בראשית כא, א), שהתייבה "דבר" הוא מלשון 'דיבור קשה' ומכוון על כך שלא ילדה את יצחק כשהוא שלם בשלימות כפי שצריך (יאור החיים הקדושי לר' חיים עטר בראשית כא, א).

החיות של יצחק היתה תלויה בחיות של שרה מצד נשמת הנקבה שבו, כפי שהתבשר אברהם על ידי המלאך שנאמר "ויאמר שוב אשוב אליך פעת חיה והנה בן לשירה אשתך" (בראשית יח, ט), "פעת חיה" הוא לשון נקבה לפי שהחיות שלו תלוי בשלה (וקרבן שבת' לר' בצלאל הדרשן פרק א סימן ד' ד"ה לזה אמר המלאך). "והנה בן לשירה אשתך" – כלומר שיצחק נקרא על שמה של שרה מחמת 'נשמת הנקבה' שבתוכו (וקרבן שבת' לר' בצלאל הדרשן פרק א סימן ד' ד"ה לזה אמר המלאך, עפ"י יאור החיים הקדושי לר' חיים עטר בראשית כא, א, 'פני דוד' על התורה להחיד"א פרשת וירא אות ו ד"ה ויאמר שוב אשוב, 'שפתי חכו על התורה' תלמיד תלמידו של הארי"י ז"ל פרשת וירא על הפסוק ויהי אחר הדברים) אשר קשורה לשרה שהיא נקבה (ישער הפסוקים להארי"י ז"ל פרשת וירא ד"ה ויהנה יצחק וחבוקק). שרה שידעה זאת אמרה לאברהם אבינו על הגר ובנה "גורש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" (בראשית כא, ט), אמרה "עם בני עם יצחק" לפי שהוא נשמה מצד הנשמה הנקבית שבה (ילב אריה' על התורה לר' אריה לייב האשקי פרשת תולדות אות ו ד"ה זה יתכן).

נשמת הנקבה שביצחק גרמה שהוא לא היה ראוי להוליד (אמרי נועם) לר' מדויקוב פרשת חיי שרה ד"ה בפסוק ותהי אשה), וכבר מעת לידתו היה עקר (תולדות יצחק' לר' יצחק מנעשכזי ד"ה ויקרא אברהם) אף שגופו הגשמי היה של זכר (ישער הפסוקים להארי"י ז"ל פרשת וירא ד"ה ויהנה יצחק וחבוקק). מטעם זה אברהם ושרה שכבר היו זקנים לא מיהרו לחתן את יצחק אבינו בגיל צעיר שיעמיד זרע וימשיך לנטוע נטיעות בתולדותיו, כי הם ידעו שכל זמן שיש בו נשמה של נקבה הוא ממילא לא יכול לפרות ולרבות (ראש דוד' להחיד"א פרשת תולדות ד"ה איכו השתא בה). ועוד ידעו שזכר שניתנה בו נשמה של נקבה אין לו קיום והעמדה ואינו יכול לחיות (חוט של חסד' פרשת חיי שרה ד"ה וה' ברך את אברהם בכל) והמיתנה מזומנת לבוא לו (יאור החמה' על זוהר פרשת וירא דף קג ע"א ד"ה 'נקבא' מהגליון) (זה היה ממש עניינו של חבוקק בן השומניו שמת בקיצור ימים והחיה אותו אלישע הנביא, כי היה נשמת נקבה ולא היה לו חיים. וראה בזה בישער הפסוקים להארי"י ז"ל פרשת וירא ד"ה אכל חבוקק, 'יאור החמה' על זוהר פרשת בשלח דף מד ע"ב ד"ה יתעל ותשכיבוהו בפירוש מהרח"ו, 'זרע ברך' לר' ברכיה ברך חלק א' פרשת וירא ד"ה ועל פי הדברים האלה, זוהר פרשת בשלח דף מד ע"ב ד"ה ויהי העלים וד"ה ידא הוא, 'שמן הטוב וזקן אחר' בשמן הטוב לר' שלמה אותב פרשת ויחי דף כב ע"א ד"ה יש לשאול, 'שמן הטוב וזקן אחר' על התורה בחלק שמן הטוב על מלכים א' דף צו ע"א ד"ה ועל דרך האמת ואכמ"ל).

שרה ידעה שהקב"ה הבטיח שהיא תקבל בן שיפריה וירבה, כפי שנאמר כבר קודם לכן לאברהם "ויאמר אלקים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה: וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיך והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו" (בראשית יז, טו-טז). ואילו לפי בשורת המלאך שאמר לאברהם "שוב אשוב אליך פעת חיה והנה בן לשירה אשתך" (בראשית יח, ט) הרי שהבן יהיה עם 'נשמת נקבה' ולא יוכל להוליד – על כן היא צחקה על הבשורה שלא היתה נחשבת בעיניה לכלום (שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"א דף קמו ד"ה ותצחק שרה וגו'). ועוד שגם אם יולד לה בן כזה עם נשמת נקבה הרי שלא יהיה לו קיום והוא לא יחיה, לכן בשורה זו היתה לשחוק וצחוק בעלמא בעיניה (אמרי נועם) לר' מדויקוב פרשת וירא ד"ה בפסוק ותכחש שרה). אמנם ה' מיד אמר על צחוקה של שרה "היפלא מה' דבר" (בראשית יח, יד) כלומר שהיה לה להאמין בתמימות שגם דברי המלאך הם מאמר ה' יתברך (שם משמואל' לר' שמואל בורשטיין מסוכוצוב' פרשת וירא שנת תרע"א דף קמו סוף ד"ה ותצחק שרה וגו' ועייש עוד בביאור שאר דבריה של שרה) ושני הדברים יכולים להתקיים כאחד (שם משמואל' לר' שמואל בורשטיין פרשת וירא שנת תרע"א דף קמו סוף ד"ה ועוד י"ל הדנה לאברהם).

בשעת העקידה יצאה נשמת הנקבה של יצחק והוא קיבל נשמת זכר

בשעה שאברהם אבינו עקד את בנו יצחק והחריב הגיעה על צוארו כדי לשוחטו (פרקי דרבי אליעזר: פרק לא ד"ה רבי יהודה, 'הרוקח' על התורה פרשת וירא שער לקט בראשית כב, יב) **עד שכל מה שנתן היה רק להוליך ולהביא את החרב** (ד"ל על 'פרקי דרבי אליעזר' פרק לא אות נב ד"ה כיון שהגיע חחר) — **מיד פרח ויצאה נשמתו של יצחק** (פרקי דרבי אליעזר: פרק לא ד"ה רבי יהודה, 'מגיד משימים' לר' יוסף קארו פרשת תולדות כב חשון ד"ה אבל סוד הדבר, 'שער הפסוקים' להארי"ז ז"ל פרשת וירא סימן כא ד"ה הנה בכתוב הזה וכן בד"ה והנה יצחק וחבוק, 'מאמר חיבור דין' להר"מ מפאנו חלק ב פרק ח, 'שליה הקדושי' תורה שבכתב פרשת וירא ד"ה והנה להביך דבר זה, 'פלא הרימוף' לר' בצלאל הדרשן אופן עשרים ושישה ד"ה והנה תדע דליכא) **מרום פחד השחיטה** ('הרוקח' על התורה פרשת וירא שער לקט בראשית כב, יב, 'אור החמה' על זוהר פרשת מצורע דף נה ע"ב ד"ה 'תוספתא ר' אלעזר' ממהר"ח, 'פלא הרימוף' לר' בצלאל הדרשן אופן עשרים ושישה ד"ה והנה תדע דליכא) **ואימת המוות** (נור הקדושי' בראשית רבה נ, ג ד"ה אברהם לא חזר). **ומיתתו של יצחק היתה מוכרחת אז, היות שכבר נגמר זמן חיות 'נשמת הנקבה' שבתוכו** ('שער הפסוקים' להארי"ז ז"ל פרשת וירא ד"ה והנה יצחק וחבוק).

ובשעה שיצא קול מבין הכרובים למעלה ('פרקי דרבי אליעזר' פרק לא ד"ה רבי יהודה) **ואמר "אל תשלח ידך אל הנער"** (בראשית כב, יב) ('פרקי דרבי אליעזר' פרק לא ד"ה רבי יהודה, 'הרוקח' על התורה פרשת וירא שער לקט בראשית כב, יב) **הקב"ה הביא שוב נשמה לתוך יצחק** ('פרקי דרבי אליעזר' פרק לא ד"ה רבי יהודה, 'שער הפסוקים' להארי"ז ז"ל פרשת וירא ד"ה והנה יצחק וחבוק) **רק שעתה היתה זאת 'נשמת זכר'** ('שער הפסוקים' להארי"ז ז"ל פרשת וירא ד"ה והנה יצחק וחבוק) **שבאה לו מהעולם הבא** ('פלא הרימוף' לר' בצלאל הדרשן אופן עשרים ושישה ד"ה והנה תדע דליכא) **ונכנסה בתוכו** ('שער הפסוקים' להארי"ז ז"ל פרשת וירא ד"ה והנה יצחק וחבוק, 'ראש דוד' להחיד"א פרשת וירא ד"ה ואפשר לפרש פ), **וגם היו לה 'חיים' כך שיצחק היה יכול להמשיך לחיות על ידה** ('עפ"י 'שער הפסוקים' להארי"ז ז"ל פרשת וירא ד"ה והנה יצחק וחבוק) **כי נעשה בן קיימא** ('נור הקדושי' על בראשית רבה נ, יד ד"ה רבי). ואז הקב"ה גילה לאברהם את הסוד שיצאה נשמתו של יצחק ובאה לו נשמה אחרת ('שליה הקדושי' תורה שבכתב פרשת וירא ד"ה ומה שאמר אברהם אבינו).

ולאחר שבאה ליצחק נשמה מהעולם הבא (זוהר פרשת נח דף ט ע"א ד"ה 'למה נח נח' בחלק תוספתא) **התיר אברהם את יצחק מקשריו, והוא עמד על רגליו** ('פרקי דרבי אליעזר' פרק לא ד"ה רבי יהודה) **'וברך ברכת 'מחיה המתים'** ('הרוקח' על התורה פרשת וירא שער לקט בראשית כב, יב, 'לב אריה' פרשת תולדות אות ו ילפי זה יתכן כפי שהביא בשם פרקי דרבי אליעזר), **ויש אומרים שאברהם ברך את הברכה** (זוהר פרשת נח דף ט ע"א ד"ה 'למה נח נח' בחלק תוספתא). **וכן מלאכי השרת פתחו ואמרו 'ברוך מחיה המתים'** ('קהלת יעקב' ע"ב ע"ק ד"ה עקידת יצחק). **ומחמת הנשמה שבאה ליצחק מהעולם הבא שמו של יצחק לא נזכר פעמיים ברצף בתורה, וזה בשונה משאר האבות שעליהם נאמר 'ויאמר אברהם אברהם אברהם אברהם' (בראשית כב, יא) וכן 'ויאמר יעקב יעקב יעקב יעקב' (בראשית כב, יא) (זוהר פרשת נח דף ט ע"א ד"ה 'למה נח נח' בחלק תוספתא), והטעם בזה משום ששמותיהם הוכפלו כנגד רוחם בעולם הזה ורוחם בעולם הבא, ואילו יצחק לאחר העקידה היה כבר בחייו 'בן עולם הבא' והיתה לו רק רוח אחת, לכן לא נכפל שמו (יכתם פז: פרשת נח דף ט על התוספתא ד"ה בר מיצחק דלא כתיב).**

הנשמה שקיבל יצחק אחרי העקידה היתה נעלה מאוד בקדושה ולא היה בה אחיזת היצר הרע ('נור הקדושי' על בראשית רבה ל, ד ד"ה כל מי שפנל). **וזה הסיבה שהיה צריך להביא את יצחק בתחילה עם נשמה של נקבה ורק אחר כך לתת לו את נשמתו העיקרית מצד הזכר, מחמת גודל מעלת נשמתו** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ובה יש לפרש). **כי 'החיצוניים' לא מניחים לנשמות הגבוהות לבוא לעולם הזה, והדרך להביאם הוא על ידי 'זיווג פגום' שאז החיצוניים חושבים שנשמה זו תקלקל את מעשיה ותחזור פגומה עוד יותר, ולכן לא מונעים את בואה לעולם. וכפי שהיה עם אברהם שנולד מתרח ואשתו בימי נדתה. אך מכיוון שיצחק נולד מאברהם ושרה בתכלית הקדושה היה חשש ש'החיצוניים' יעשו כל אשר ביכולתם על מנת שנשמת יצחק לא תבוא לעולם הזה** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ויש להמתיק הדברים) **וכוחות הרע יתאמצו מאוד כנגדה** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ובה יש לפרש) ('להרחבה בעניין הבאת נשמות גדולות לעולם ראה מאמרנו לפרשת וישב – ביאת נשמתו של דוד המלך').

לכן ה' יתברך עשה שיצחק ייוולד עם נשמה של נקבה כך שהוא לא ראוי להוליד, כדי שלא יהיה מקום לכוחות 'החיצוניים' כך כל לקטרג עליו כי היות שלא יכולה לצאת ממנו האומה הישראלית הם לא יתאמצו למנוע את בואו לעולם ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ויש להמתיק הדברים). **אמנם בשעה שהגיע עת העקידה ואברהם היה עוקד את בנו למטה, היה הקב"ה כופת את שריהם של אומות העולם למעלה** ('בראשית רבה' פרשת נ, ה) **ועמהם כל כוחות הסטרא אחרא המשתלשלים מהם** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ובה יש לפרש) **ונעקרו גם כל שרי הדין למעלה** ('עמק המלך' לר' נפתלי הירץ שער התורה דף כ ע"ב ד"ה כי כשעקד) **והשתתקו כל כוחות הרע שבעולם** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ובה יש לפרש) **וכל כוחות החיצוניים נקשרו אז ואבד כוחם** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ויש להמתיק הדברים), **לכן אז ניתנה ביצחק הנשמה מצד הזכר, לפי שיכלה באין מפריע** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ובה יש לפרש) **לצאת אל האור** ('שם משמואל' פרשת וירא שנת תרע"ז דף קפ ד"ה ויש להמתיק הדברים).

על ידי החלפת נשמתו של יצחק אבינו בשעת העקידה מנשמת נקבה לנשמת זכר הוא זכה להאריך ימים. ושם התקיימה ביצחק הבן הבשורה שנאמרה לאברהם אבינו 'ויצא יצחק אחריו ויש לו יורש' (בראשית כב, טו – טז), וכפל הלשון על ריבוי הזרע הוא אחד ואחד לבן ('זרע ברך' לר' ברכיה ברך מחזורת בתרא על פרשת וירא דף ח ע"ב ד"ה ובוהר איתא). **וכן בשעת העקידה נתקן שיהיה שני 'עולות תמיד' בכל יום בבית המקדש, כדי שיהיה זכרון לעקידת יצחק. וזה נרמז בציווי קרבן העולה שנאמר 'וצו את אהרן ואת בניו לאמור זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח על הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו' (ויקרא ו, א), 'תורת העולה הוא העולה' – התיבה "הוא" נכתבת בלשון זכר אך נקראת בלשון נקבה, כי רומזת על יצחק אבינו שהיה בו בתחילה נשמת נקבה ובשעת העקידה פרח נשמתו ונזדמנה לו נשמת זכר, לפי שטעם קרבן עולה הוא משום יצחק אבינו** ('ספר 'מתתיהו' לר' מתתיהו ליבר מן דרשן על התורה תחילת פרשת צו ד"ה במדרש תנחומא).

הקב"ה רמז לאברהם אבינו שנשמתו של יצחק עתידה להתחלף לזכר

הקב"ה רמז לאברהם אבינו כי בנו יצחק עתיד לשוב לבחינה של זכר, כפי שנאמר "ויאמר שוב אשוב אליך" (בראשית יח, ט), "שוב אשוב" – נאמר כפול, אחד כנגד יצחק שהיה בתחילה נקבה ואחד כנגד מה שחזר להיות זכר ('ראש דוד' להחיד"א פרשת חיי שרה ד"ה וחלוקת צופיה הליכות שבכל יום. ראה 'אור החיים' הקדושי בראשית יח, ט) **בשעת העקידה** ('אור החמה' על זוהר פרשת וירא דף קג ע"א גליון ד"ה נוקבא) **בזכות אברהם** ('ראש דוד' להחיד"א פרשת חיי שרה ד"ה וחלוקת צופיה הליכות שבכל יום). "אליך" – הכוונה שבך הוא עתיד להתקשר ולא בצד הנקבה (זוהר פרשת בשלח דף מד ע"ב ד"ה תא חוי באברהם), **כלומר ה' בישר לאברהם ברמז שאף שיש ליצחק בתחילה 'נשמת נקבה' הרי שבסוף העקידה תבוא לו 'נשמת זכר'** ('נצוצי אורות' להחיד"א על זוהר פרשת בשלח דף מד ע"ב ד"ה תא).

וזה נרמז כאשר ה' אמר לאברהם על שרה "ויברכתני אתה וגם נתתי ממנה לך בן ויברכתני וגם נתתי ממנה לך בן ויברכתני וגם נתתי ממנה לך בן" (בראשית יז, טו). "וגם נתתי ממנה לך בן" – כלומר שהבן יהיה בעתיד שייך לך ולבחינתך שהוא בחינת הזכר והיה ראוי להוליד. וזה גם מה שנאמר "ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שררה שמע בקלה פי גיחוקך וקרא לך זרע" (בראשית כ, יב), "פי גיחוקך וקרא לך זרע" – שהזרע יהיה נקרא לך ולשורשך, כך שעל אף שבשעת הלידה היה בו רק מנשמת שרה הרי שבשעת העקידה תתחלף נשמתו ויתעבר בו מנשמתך אברהם ('אמרי

